

ЖІНОЧІ СТЕРЕОТИПИ В УКРАЇНСЬКИХ ПАРЕМІЯХ

Гапєєва І. М.

кандидат філологічних наук

доцент кафедри української мови

Мелітопольського державного педагогічного університету

імені Богдана Хмельницького

м. Мелітополь, Україна

Стереотипи мають величезну інерцію, вони зручні – це та готова їжа, яка засвоюється одразу й миттєво. Стереотипи тиражуються засобами масової інформації, гіпнотизують, змушують дотримуватися та відповідати їм.

Прислів'я та приказки – це одне з перших та найдавніших джерел поширення стереотипів.

Останнім часом в українському суспільстві такі суто чоловічі означення як добувач, годувальник, голова родини почали активно застосовуватися і для характеристики жіноцтва. Втрачає свою значимість і один із маркерів “справжньої” жінки – заміжня або заручена. Якщо в давнину жіночим покликанням вважали служіння чоловікові, задля чого виникала необхідність дотримуватися певних норм поведінки та стандартів зовнішнього вигляду, то сьогодні феміністичні настрої жіночої половини суспільства намагаються спростувати такі стереотипи й довести свою самостійність і незалежність [4, с. 16]. Але ментальність – річ, що не змінюється за кількадесят років і викорінення стереотипних уявлень про гендерні ролі може тривати десятиліттями чи то й століттями. Більшість українок залишаються на позиціях здорового фемінізму, хоча наразі в Україні існує доволі широкий правовий простір, який дозволяє жінкам діяти, як вони хочуть, його майже ніхто не заповнює. На нашу думку, це пояснюється саме небажанням української жінки

абстрагуватись від того, що вона перейняла від матері, від тих усталених уявлень, які панують в Україні скрізь.

Спростувати людські переконання, які століттями закріплювалися у свідомості й підтримувалися суспільством не так просто. Мета нашої роботи полягає не у спростуванні, а у констатації факту наявності подібних стереотипів та їх функціонування у зразках народної мудрості. Так, в українських пареміях, окрім андроцентричного, чітко простежується і суто жіночий погляд на світ та умови й можливості її соціалізації.

У жіночій картині світу, наявній в українських прислів'ях та приказках, виділяємо дев'ять семантичних груп, які формують стереотипні уявлення про роль жінки в суспільстві: *приваблива зовнішність, заміжжя, материнство, хазяйновитість, жіноча робота, балакучість, підступність, безглуздий та непередбачуваний характер, слабкий та нелогічний розум.*

Серед показаних стереотипів виділяються групи з позитивною та негативною конотацією. Так, переважно до позитивних відносимо стереотипи, пов'язані з материнством, заміжжям, зовнішністю, хазяйновитістю, а до негативно забарвлених – жіночу балакучість, безглуздий та непередбачуваний характер, підступність, слабкий та нелогічний розум. Категорію “жіноча робота” ми оцінюємо як нейтральну, адже нашу зацікавленість викликає, насамперед, не ставлення до роботи, а констатація професійних можливостей жінок, століттями закріплених стереотипів щодо виконання ними різного роду робіт.

Так, стереотип **“Жіноча робота”** представлений такими пареміями: *жіноча робота ніколи не лягає спати; жіноча праця пропадає у поміях; вміла готувати, та не вміла подавати; наварила галушки, та нікому їсти; доки баба спече книші, в діда не буде душі; видно, що кума пироги пекла, бо й ворота в тісті; дарма, що кума бліда, аби пиріг спекла; влітку і качка прачка, а зимою і Тереса не береться; як прялось, так спалось, а як перестала прясти, то не хочеться спати.*

Семантично близькі групи стереотипів із позитивною конотацією це певним чином залежні одна від одної категорії “Приваблива зовнішність”, “Заміжжя”, “Материнство”, “Хазяйновитість”. Ідеальна суспільна думка саме такими упередженнями веде молоду дівчину дорогою життя; тобто за стереотипами дівчина-красуня виходить заміж, народжує дітей та добре поряється по господарству.

Стереотип “**Приваблива зовнішність**” представлений прислів’ями та приказками, які окрім констатації факту краси, дають поради, як обирати наречену: *гарна дівчина, як у лузі калина; нашій Горпині гарно і в хустині; хоч на підошви глянь, така гарна; і воза не возила, а двір украсила; хороша, хоч води з лиця напийся; траву дивись вдень, як обсохне роса, а дівку – в будень, як невбрана та боса.*

Одна з найбільших груп прислів’їв та приказок відображає стереотипи, пов’язані із “**Заміжжям**”: *засватана дівка усім гарна; тоді дівка пишна, як заміж вийшла; одказлива дівка до сивих волос додівує; за старого піду – соломкою накрию, а молодого сама нагрію; жінка чоловікові подруга, а не прислуга; жінка за три угли хату держить, а чоловік – за один; в дівках сиділа – плакала, заміж пішла – вити стала; заміж іти – не дощову годину перестоять.*

Жіночий стереотип “**Материнство**” сповнений усіх позитивних конотацій, які пов’язані з поняттями емоційного тепла, уваги та піклування. З образом матері асоціюються такі якості жінки як материнська турбота та співчуття; магічна влада жінки; мудрість та духовне піднесення: *дитина плаче, а матері боляче; у дитини заболить пальчик, а в мами – серце; матері своїх дітей жаль, хоч найменшого, хоч найбільшого; на сонці тепло, а біля матері добре; мене мати цілий вік дурила: казала “битиму”, та й не біла; як матір покинеш, то й сам загинеш; нема того краму, щоб купити маму.*

Прислів’я та приказки, які ілюструють стереотип “**Хазяйновитість**”, відображають домінуючу роль жінки у веденні домашнього господарства: *не в цім хороша, що чорноброва, а в тім, що діло робить; за господинею у хаті всі*

кути плачуть; у доброї господині і півень несеться; дві господині в хаті не дадуть ради кошеняті.

Стереотипи із негативною конотацією представляє найпоширеніша група зі значенням **“Балакучість”**, адже народна мудрість зберігає приклади жіночої лінгвістичної активності ще з давніх часів: *гомоніла, доки одубіла; балакала-говорила сім мішків гречаного Гаврила; ледве від сімох відгавкалась; що Гапці на вухо, те й Векла знатиме; наговорила: на осиці кислиці, а на вербі груші; одна збрехала, друга не розібрала, а третя по-своєму перебрехала; як дві баби та гуска, то весь базар.*

Стереотип **“Безглуздий та непередбачуваний характер”** застосовується тільки до жінок, хоча дії чоловіків також не завжди виглядають логічними. Ця категорія не така поширена, як попередні, але теж має місце у народній мудрості: *невигода нашій бабці ні на печі, ні на лавці; така, що вскочить і вискочить; варися борщ, а я побіжжу москаля побачу; нате і мій глек на капусту, щоб і я була Химка; сама б собі на це їсти не давала; і шити, й варити і завтра великдень; той не жінка, як сім раз на день не обманить чоловіка; де чорт не зможе, там баба pomoже.*

Стереотип **“Підступність”** також представлений в українських пареміях переважно жіночими варіантами і покликаний показати, що слабка стать є залежною від чоловіка й не здатна контролювати свою поведінку без сильного керівника: *в середу постила, а кобилу вкрала; сама баба сметану злизала, а на kota сказала; гадюку як не грій, вона все-одно вкусить; в очі лисицею, за очі – вовчицею; Ядзя з пекла родом; біда бабу породила, а біду чортова мати; баба і чорт, то собі рідня; бабу і чорт не змудрує; де дідько не посіє, там ся баба вродить.*

Найпоширеніший серед чоловіків жіночий стереотип **“Слабкий та нелогічний розум”** досить популярний і в сучасному суспільстві. Чоловіки здатні зараховувати жінок до не зовсім дієздатних осіб, приписуючи їм нісенітність та навіженість: *недогода бабиній дівці! Захотілося мерзлого в петрівку; вибирала дівка, та вибрала дідька; жартувала баба з колесом, доки у*

стицях застрягла; бабині сльози чим більше спиняй, тим більше вони ллються; баба, як глиняний горщик: витягни з печі, а він ще дужче шипить. Ви не знайдете жодного чоловіка, який в тій чи тій життєвій ситуації не скаже: “усі жінки дурні”: баб’ячий розум – баб’яче коромисло: і криве, і зазубрите, і не обидва боки; собака розумніша від баби: на хазяїна не гавка.

Отже, порівнявши всі групи жіночих стереотипів, можемо стверджувати, що переважна більшість прислів’їв присвячена описові характерної поведінки жінок та покликана допомогти чоловікам обрати найкращу. Найширше представлені у пареміях такі етапи життя, як шлюб та народження і виховання дітей, які асоціюються в уяві українців перш за все із жінкою. Досить глибоко розкривається мотив зовнішності. Часто прислів’я та приказки показують нам сильну, владну, іноді навіть агресивну жінку, яка тримає нерадивого чоловіка в кулаці [1, с. 94]. Проте, коли йдеться про материнські обов’язки, перед нами постає любляча та ніжна дружина та ненька. З огляду на те, що у доробку народної мудрості маємо цілком протилежні висловлювання про жінку, її поведінку, манери спілкування та життя загалом, можемо стверджувати, що кожна жінка є такою, якою її хоче бачити чоловік поруч із нею.

Література:

1. Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина XIX – початок XX ст.). Львів : Літопис, 2012. 287 с.
2. Пазяк М. Українські прислів’я та приказки: проблеми пареміології та пареміографії. Київ : Наукова думка, 1984. 203 с.
3. Прислів’я та приказки: Людина. Родинне життя. Риси характеру / упор. Пазяк М. М. Київ : Наукова думка, 1990. 528 с.
4. Семашко И. М. Половые стереотипы в прошлом и настоящем. Москва : ИЭП РАН, 2003. 246 с.